

Leszek Żygadło*

Nowa Wieś Wrocławska 13 – badania osady z młodszego okresu przedrzymskiego na obwodnicy Wrocławia

Abstract

Żygadło L. 2012. Nowa Wieś Wrocławska 13 – research on a settlement from the late pre-Roman period on the ring-road of Wrocław. *Raport 2007-2008* (I). Warszawa, 395-409.

The article presents results of rescue excavation research being conducted at the Nowa Wieś Wrocławska site 13 (AZP 81-27/19), Kąty Wrocławskie commune, dolnośląskie voivodeship. Excavation works were conducted by the Rescue Research Team of the Institute of Archaeology and Ethnology of the Polish Academy of Sciences, Wrocław Branch, upon the order of the General Directorate for National Roads and Motorways, Wrocław Branch. In the course of these works, the area of 53.40 ares was examined, as a result of which 49 non-movable archaeological objects were documented and explored. All discovered objects constituted a part of one settlement. In the light of the acquired set of ceramic ware, its functioning can undoubtedly be associated with the oldest stage of development of the Przeworsk culture in Lower Silesia, which falls on A1-A2 phases of the late pre-Roman period. Apart from fractions of vessels, a fragment of a bronze bracelet, a fragment of an iron knife, 1 stone artefact and 18 fragments of bloomery slag were discovered. The analysis of the topographical and geomorphological context and the layout of objects suggests that the examined fragment of the site can be regarded as the periphery of a settlement located north-west of the prepared excavation.

Keywords: motorway research, Przeworsk culture, late pre-Roman period, settlement, flax-mills, tannery pits

Miejscowość Nowa Wieś Wrocławska znajduje się w województwie dolnośląskim i należy pod względem administracyjnym do gminy Kąty Wrocławskie w powiecie wrocławskim (Ryc. 1). Stanowisko 13 (AZP 81-27/19) leży około 0,8 km na południowy wschód od wsi, w pobliżu jednej z górnych, źródłiskowych partii potoku Kasina. Według podziału fizyczno-geograficznego Polski obszar badań jest położony na Równinie Kąckiej, mikroregionie wydzielonym w obrębie mezoregionu Równiny Wrocławskiej (Walczak 1970, Kondracki 1994).

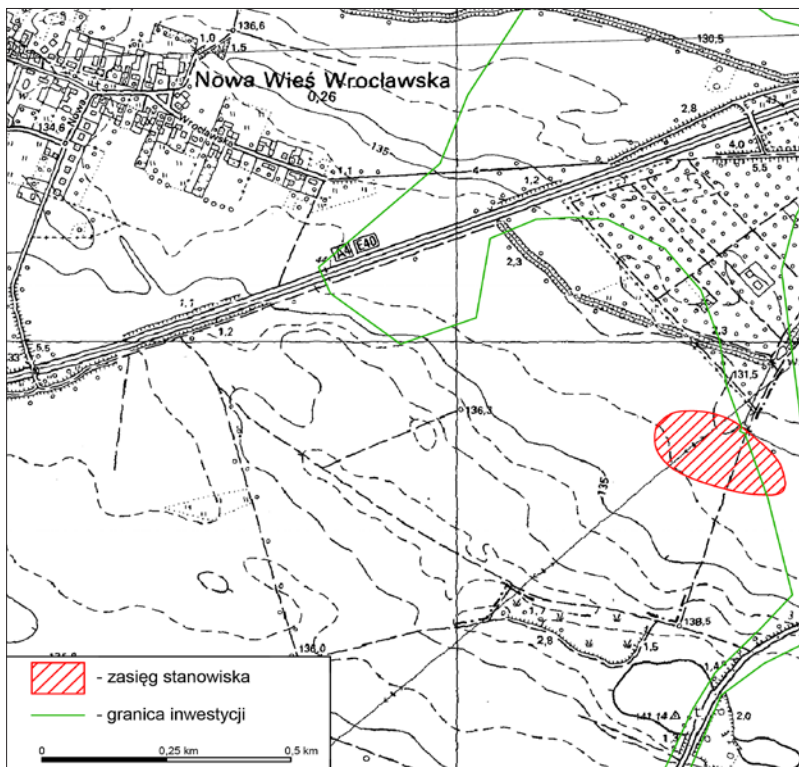
Stanowisko znajduje się u podnóża niewielkiej elewacji o wysokości 140,4 m n.p.m., na krawędzi doliny Kasiny. Względna różnica wysokości pomiędzy szczytem pagórka a dnem dolinki strumienia sięga 7-8 m. Kasina tworzy na przedpolu wzniesienia rozległe obniżenie o powierzchni około 100-125 ha (1250 × 800-1000 m), przez które przepływa również jej niewielki dopływ (Ryc. 2). Miejscami obniżenie jest częściowo

podmokłe, zabagnione i bez wątplenia wyznaczało w pradziejach północno-wschodnią granicę zasiedlenia stanowiska (Sadowski 2010).

Ratownicze badania wykopaliskowe prowadzono w związku z planowaną budową autostradowej obwodnicy Wrocławia. Prace archeologiczne realizował Zespół Badań Ratowniczych Instytutu Archeologii i Etnologii PAN Oddział we Wrocławiu na zlecenie Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad Oddział we Wrocławiu.

Planowaną inwestycję drogową poprzedziło rozpoznanie powierzchniowe w 1996 roku i badania powierzchniowo-sondazowe w 2005 roku. Prospekcję trasy obwodnicy w 1996 roku wykonał prof. dr hab. G. Domański z Instytutu Archeologii i Etnologii PAN Oddział we Wrocławiu. Odkryto wówczas na płaskim wzniesieniu 2 ułamki ceramiki kultury łużyckiej, 3 ułamki z nieokreślonych kultur pradziejowych oraz jeden z późnego średniowiecza (Domański 1996). Nowo

* Instytut Archeologii i Etnologii PAN, ul. Więzienna 6, 50-118 Wrocław, e-mail: lzy@arch.pan.wroc.pl

Ryc. 1. Nowa Wieś Wrocławska, stan. 13, gm. Kąty Wrocławskie, woj. dolnośląskie. Lokalizacja stanowiska

Fig. 1. Nowa Wieś Wrocławska, site 13, Kąty Wrocławskie commune, dolnośląskie voivodeship. The location of the site

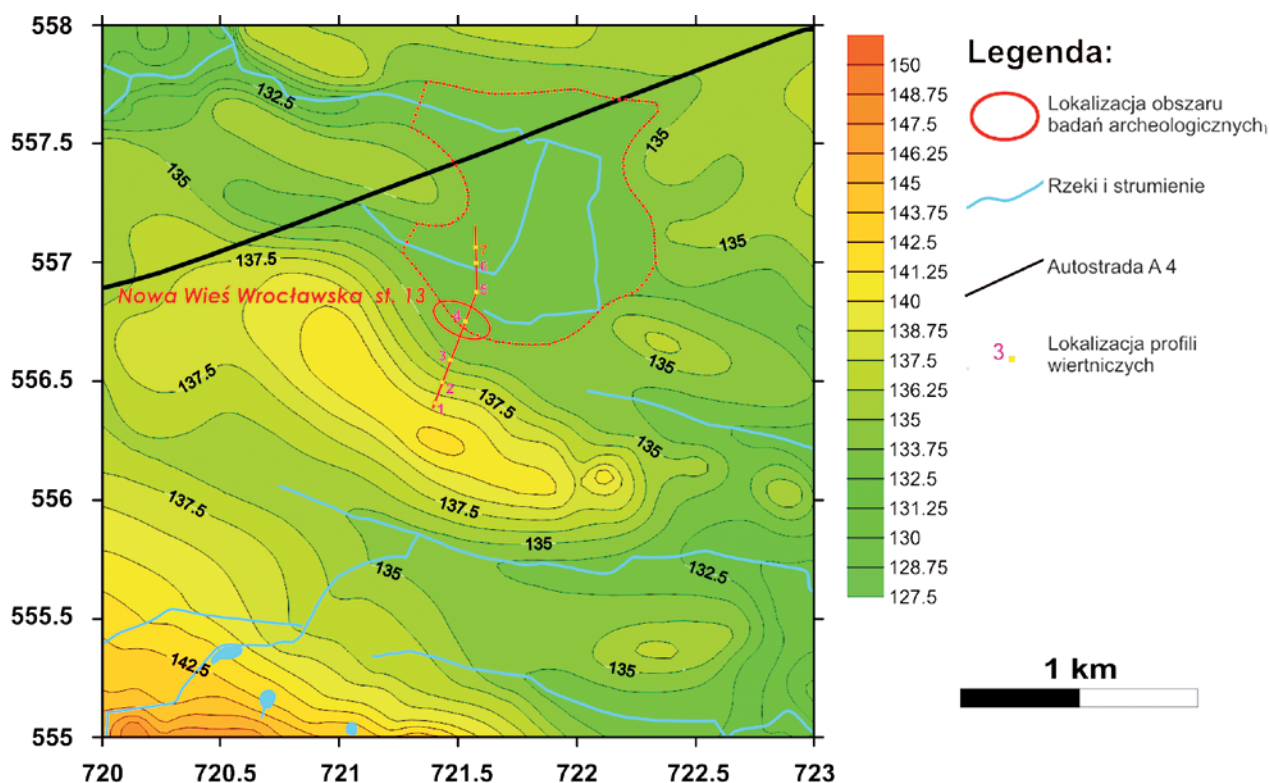
odkryte stanowisko otrzymało numer 9 na obwodnicy, którym posługiwano się w późniejszych opracowaniach oraz błędnie numer 34 w obrębie miejscowości Bielany Wrocławskie.

W 2005 roku, przed rozpoczęciem budowy obejścia autostradowego Wrocławia, przygotowano w Zespole Badań Ratowniczych Instytutu Archeologii i Etnologii PAN we Wrocławiu ekspertyzę ukazującą wpływ tej inwestycji na stanowiska archeologiczne zlokalizowane na trasie jej przebiegu (Baron, Domański 2005). Opracowanie powstało w oparciu o badania powierzchniowo-sondazowe, które miały na celu określenie wszystkich potencjalnych miejsc kolizji stanowisk archeologicznych z przyszłą inwestycją drogową. Badaniami objęto wariant podstawowy autostrady płatnej A-8 dla odcinka obwodnicy Wrocławia skorygowany w rejonie Maślic. W trakcie prospekcji terenowej z powierzchni omawianego stanowiska zebrano 5 fragmentów ceramiki pradziejowej, 14 fragmentów ceramiki datowanej na epokę brązu oraz okres halszacki, 4 fragmenty, które można wiązać z młodszym okresem przedrzymskim oraz 3 fragmenty związane z osadnictwem późnośredniowiecznym. W celu ustalenia zasięgu, atrybucji funkcjonalnej i kulturowej stanowiska oraz określenia intensywności osadnictwa, w jego obrębie założono 6 wykopów sondazowych, w których odkryto pozostałości warstwy kulturowej oraz liczne fragmenty ceramiki. W wykopach nie stwierdzono obecności nieruchomych obiektów archeologicznych. Ze względu na odkrycia z 1996 roku, potwierdzone badaniami z 2005

roku, uznano za zasadne wpisanie tego stanowiska na listę obiektów preliniowanych do wyprzedzających prac wykopaliskowych. Zweryfikowano również błędną lokalizację stanowiska w obrębie gruntów wsi Bielany Wrocławskie oraz nadano poprawny numer w miejscowości Nowa Wieś Wrocławska. Do badań wyprzedzających wskazano obszar o powierzchni 100 arów.

Archeologiczne prace ratownicze prowadzono w okresie od 17 kwietnia do 21 lipca 2007 roku. Badaniami w terenie kierował dr T. Kendelewicz, a opiekę merytoryczną sprawowali: prof. dr hab. B. Gediga i autor artykułu. Pozyskane zabytki archeologiczne oraz materiał osteologiczny poddane zostały wszechstronnej analizie. Klasyfikację chronologiczno-kulturową materiałów zabytkowych wykonali pracownicy Instytutu Archeologii i Etnologii PAN Oddział we Wrocławiu: prof. dr hab. G. Domański i autor niniejszego tekstu. Analizę geomorfologiczną badanego obszaru i jego okolic sporządził mgr K. Sadowski z Instytutu Geologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (Sadowski 2010). Analizę pozyskanych kości zwierzęcych przeprowadziła dr A. Krupska z Katedry Anatomii i Histologii Wydziału Medycyny Weterynaryjnej Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu (Krupska 2010).

W liniach rozgraniczających inwestycję założono 2 wykopy o łącznej powierzchni 75 arów. Obszar objęty badaniami był położony w górnej części stoku doliny Kasiny oraz częściowo na północno-wschodnim zboczu wzniesienia, na stosunkowo płaskim terenie, gdzie

Ryc. 2. Nowa Wieś Wrocławska, stan. 13, gm. Kąty Wrocławskie, woj. dolnośląskie. Numeryczny model rzeźby terenu w otoczeniu stanowiska archeologicznego. Czerwoną przerywaną linią zaznaczono zasięg rozległego obniżenia. Cięcie poziomicowe mapy co 1,25 m. (wyk. K. Sadowski)

Fig. 2. Nowa Wieś Wrocławska, site 13, Kąty Wrocławskie commune, Dolnośląskie voivodeship. The numerical model of the topographic profile in the area of the archaeological site. The red broken line marks the range of the extensive depression. Contour line intervals on the map: every 1.25 m (prepared by K. Sadowski)

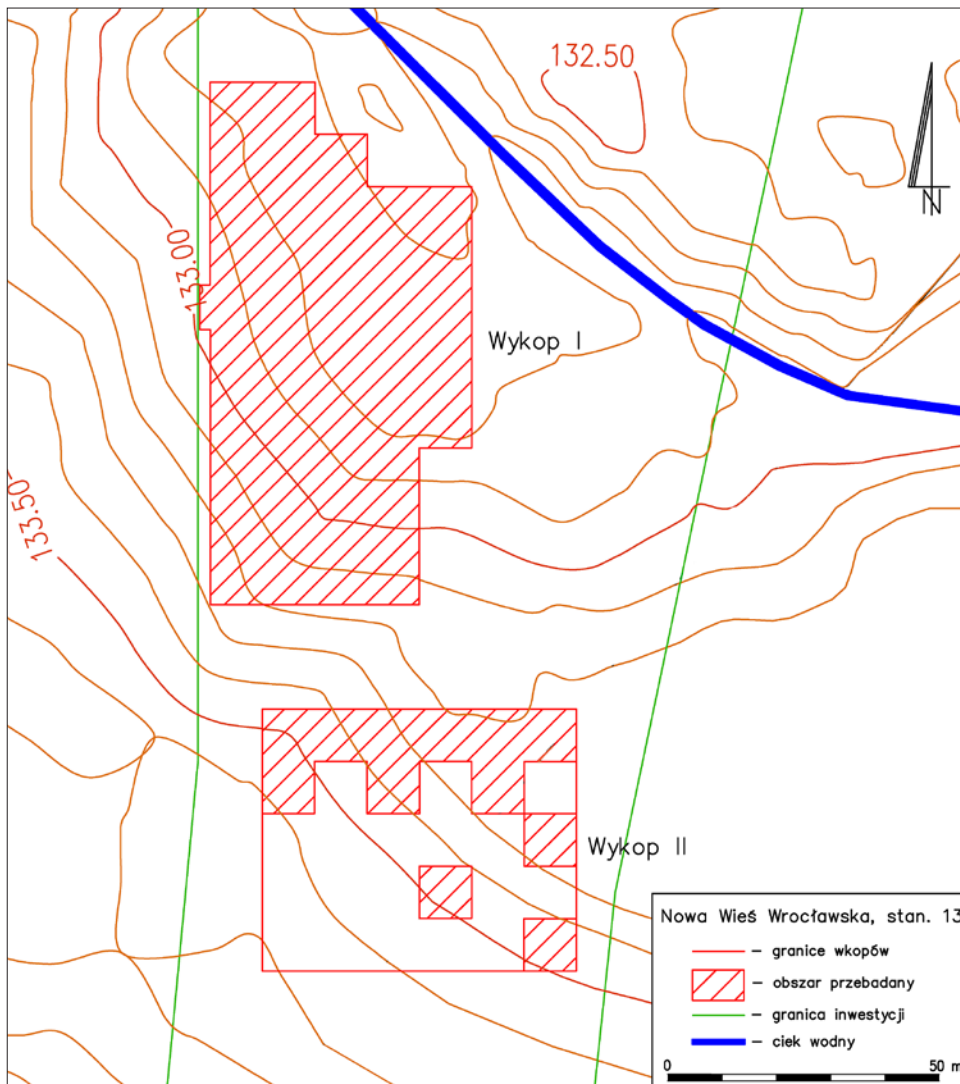
niwelacja stropu calca zawierała się w przedziale wysokości 132,7-133,6 m n.p.m. Wykop północny (I) przebadany został w całości, natomiast w obrębie wykopu południowego (II) doczyszczono powierzchnię kilkunastu arów (Ryc. 3). Powodem takiego postępowania był zupełny brak obiektów archeologicznych w południowej części wykopu I (ary oznaczone numerami 33-35) oraz w doczyszczonym pasie arów oznaczonych numerem 38 w wykopie II. W związku z powyższym podjęto decyzję o dalszym rozpoznaniu południowej odkrywki metodą wykopaliskową jedynie w obrębie wybranych arów. W sumie na stanowisku wyeksplorowano łącznie powierzchnię 53,4 ara.

Obszar stanowiska uległ w niewielkim stopniu powierzchniowej degradacji w efekcie oddziaływania czynników antropogenicznych i w mniejszym stopniu przyrodniczych. Poza równomiernym zniszczeniem w wyniku orki całej powierzchni stanowiska wraz ze stropowymi partiami obiektów nie stwierdzono obecności większych przekopów liniowych czy głębszych wykopów szerokopłaszczyznowych. Natomiast

najbliższa okolica została silnie przekształcona antropogenicznie w XIX i XX wieku. Ciekł wodne, m.in. Kasina i jej dopływy, zostały częściowo zmeliorowane, co doprowadziło do obniżenia się poziomu wód gruntowych oraz osuszenia, w przeszłości podmokłych i zabagnionych, dolinek strumieni i obniżień. Przez północno-zachodnią część obniżenia poprowadzono w okresie międzywojennym autostradę A-4 (Sadowski 2010).

W obrębie założonych wykopów zarejestrowano stosunkowo czytelny i prosty układ stratygraficzny. Na całym badanym obszarze wystąpił poziom akumulacyjno-próchniczny o miąższości od 20 do 70 cm, którego grubość zwiększała się w kierunku cieku wodnego. Bezpośrednio pod pokrywą glebową znajdowały się utwory piaszczyste (w północnej części wykopu I) i piaszczysto-żwirowe (w południowej części wykopu I i w wykopie II). W północnej części wykopu I stwierdzono w obniżeniach terenu występowanie nieciągłej warstwy akumulacyjnej nasyconej nielicznymi zabytkami ruchomymi (ary 28b/28d/30c/30d/31c).

Wszystkie obiekty nieruchome odkryte na stanowisku mają osadowy charakter. Stropy jam w postaci zarysów plam humusowych widoczne były na poziomie nie przeobrażonych antropogenicznie utworów piaszczystych i piaszczysto-żwirowych. Na tle tej warstwy zadokumentowano, a następnie wyeksplorowano 49 obiektów ziemnych. Ślady osadnictwa pradziejowego stwierdzono wyłącznie w wykopie I. Jamy osadnicze tworzyły wyraźne skupisko, koncentrując się w pasie o szerokości 10 m i długości 40 m zorientowanym

Ryc. 3. Nowa Wieś Wrocławska, stan. 13, gm. Kąty Wrocławskie, woj. dolnośląskie. Mapa poziomicowa otoczenia stanowiska. Cięcie poziomicowe co 0,1 m (wyk. L. Żygadło)

Fig. 3. Nowa Wieś Wrocławska, site 13, Kąty Wrocławskie commune, dolnośląskie voivodeship. A contour line map of the site surroundings. Contour line intervals: every 0,1 m (prepared by K. Sadowski)

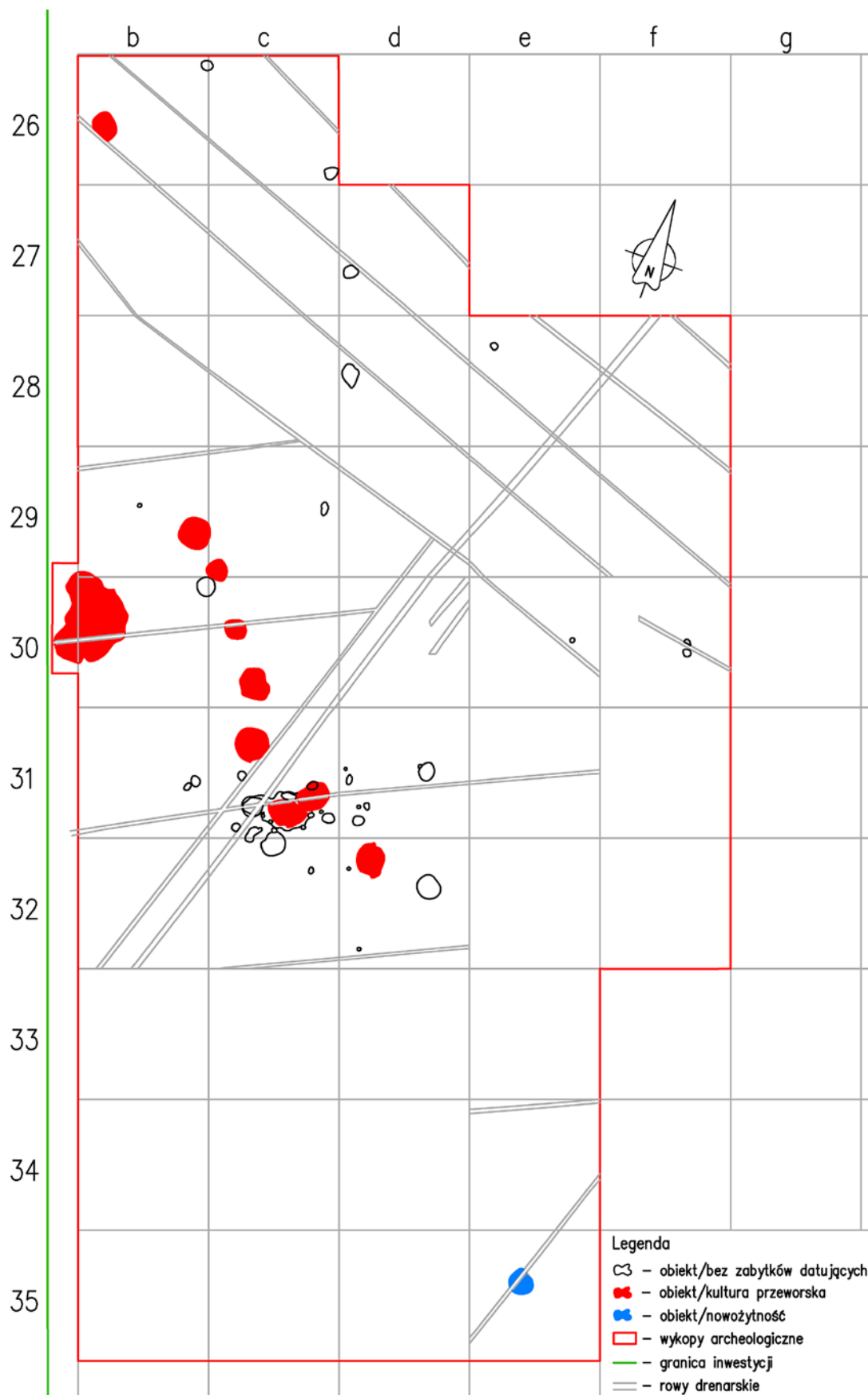
wzdłuż osi północny zachód-południowy wschód (ary 30b/c, 31b-d, 32c/d). Granicę zwartego występowania obiektów nieruchomych wyznaczała poziomicą o wartości 129,8 m n.p.m., będąca jednocześnie granicą doliny ciek. Na pozostałym obszarze jamy osadnicze wystąpiły w rozproszeniu (Ryc. 4). Z ogólnej liczby 49 obiektów ziemnych wyróżnionych na stanowisku określono chronologię artefaktualną 11 z nich. W jamach 1, 5, 6, 7, 9, 15, 16, 35, 45 i 47 wystąpiła ceramika kultury przeworskiej, a z obiektu 40 pozyskano nowożytny czerep glazurowanej kamionki (Ryc. 4).

Osadnictwo ludności kultury przeworskiej jest więc w zasadzie jedyną, potwierdzoną przez datowane obiekty, fazą zasiedlenia badanej części stanowiska, gdyż wspomnianą jamę 40 łączyć należy raczej z rolniczą eksploatacją tego miejsca. Z dużym prawdopodobieństwem także pozostałe, a przynajmniej większość obiektów bez wyposażenia, można wiązać z funkcjonowaniem osady ludności przeworskiej.

Odkryte jamy osadnicze można podzielić generalnie na 2 podstawowe kategorie: większych rozmiarów

obiekty ziemne oraz negatywy po słupach. Pierwsza wymieniona grupa jest bardzo zróżnicowana morfometrycznie. Interpretację funkcjonalną obiektów, oprócz cech morfometrycznych, oparto również na dodatkowych informacjach o zawartości wypełniaka oraz obecności i rodzaju konstrukcji, które odkryto w ich obrębie, a w przypadku większych, powiązanych ze sobą funkcjonalnie struktur, także towarzyszących im elementach konstrukcyjnych. Analizując te wszystkie kryteria, wydzielono następujące kategorie relikwów zabudowy: budynek zagłębiony, jamy magazynowe, jamy osadnicze o nieokreślonej bliżej funkcji oraz negatywy po drewnianych słupach.

Obiekt 1, uznany za budynek częściowo zagłębiony w podłoże, miał w rzucie poziomym zarys nieregularny o wymiarach 6,6 × 5,9 m (Ryc. 5). Jego powierzchnia mierzona na stropie calca wynosiła około 25 m². W południowej i północno-wschodniej części obiektu wydzielono zaciemnienia próchniczne zagłębione jeszcze w całość na 0,2 i 0,34 m od poziomu odsłonięcia. Średnia głębokość jamy, poza wspomnianymi przegłębieniami,

Ryc. 4. Nowa Wieś Wrocławska, stan.13, gm. Kąty Wrocławskie, woj. dolnośląskie. Plan sytuacyjny reliktyw osadnictwa odkrytych w obrębie wykopu I (wyk. O. Wróblewski, L. Żygadło)

Fig. 4. Nowa Wieś Wrocławska, site 13, Kąty Wrocławskie commune, dolnośląskie voivodeship. The layout of relics of settlement discovered within the area of the excavation I (prepared by O. Wróblewski and L. Żygadło)

wynosiła około 0,3 m. W trakcie eksploracji, na głębokości od 0,1 do 0,2 m, wystąpiły w jego wnętrzu liczne kamienie. Obiekt był zorientowany dłuższą osią wzdłuż linii północ-południe. Odsłonięty strop budynku miał w zachodniej części boczne poszerzenie jamy ziemiankowej, co nadaje mu zarys zbliżony do litery L. Budynki o podobnym kształcie przyziemia są rzadko odkrywane na osadach kultury przeworskiej (Godłowski 1969, 62, ryc. 2; Siciński 1996, 137, ryc. 2; Michałowski 2011, 101).

W obrębie obiektu i w jego bezpośrednim sąsiedztwie nie odkryto żadnych śladów, które wskazywałyby na zastosowanie do budowy ścian i dachu konstrukcji słupowej. W związku z powyższym za najbardziej prawdopodobne uznaje się wzniesienie ścian przyziemia w technice wieńcowej. Takie rozwiązanie konstrukcyjne, które bardzo rzadko pozostawia czytelne archeologicznie ślady, przyjmuje się na ogół w przypadku obiektów o regularnych zarysach stropów dających się wpisać w czworokąt (Godłowski 1969, 315; Michalski 1983, 144, 145; Błażejowski 2002, 103 i n.). Wspomniane powyżej zróżnicowanie głębokości w pomieszczeniu wskazujące na podziały użytkowe wewnątrz może być przesłanką do innej rekonstrukcji pierwotnego zarysu obiektu. Mogła to być ziemianka na planie regularnego prostokąta o ścianach wyłącznie ziemnych, w obrębie której mieściłaby się w całości odkryta partia przegłębiona oraz położone jeszcze wyżej, niezachowane obecnie części chaty. Powierzchnia tak wyznaczonego założenia w obrębie ścian mogła wynieść nawet ponad 30 m². Nie można też wykluczyć, że kształt zbliżony do litery L budynek otrzymał w wyniku późniejszej rozbudowy – dostawienia pomieszczenia.

Za mieszkalnym charakterem opisywanego założenia, pomimo braku paleniska, przemawia stosunkowo równe dno, ślady wzmocnienia ścian i być może próby stabilizowania podłogi przy użyciu kamieni oraz duża liczba ceramiki użytkowej. Z wypełniska budynku pozyskano fragmenty pochodzące z ponad 30 różnych naczyń, fragment bransolety wykonanej z brązu i nóż żelazny.

Obiekt odkryty na osadzie w Nowej Wsi Wrocławskiej reprezentuje typ wziemnego budynku bezsłupowego – grupa I w typologii A. Michałowskiego (2011, 90 i n.). Ten model budynku jest obecny w budownictwie kultury przeworskiej przez cały okres jej trwania, a w młodszym okresie przedrzymskim jest to niemal jedynie schemat konstrukcyjny stosowanych w budowlach zagłębionych (Michałowski 2011, 91).

Na badanej osadzie zadokumentowano 28 zaciemnień próchnicznych interpretowanych jako różnego rodzaju jamy. Tylko w niewielu przypadkach eksploracja wypełnisk dostarczyła informacji, które umożliwiałyby

bliższe określenie ich pierwotnej funkcji. Najczęściej jedyną przesłanką do takiej interpretacji funkcjonalnej jest analiza cech morfometrycznych oraz charakteru materiału zabytkowego zalegającego wewnątrz (Miśkiewicz 1968, 173; Michalski 1983, 156; Baron 2005, 19). Obserwacje etnograficzne wskazują, że większość jam tego typu służyła jako magazyny, piwniczki czy schowki, w których przechowywano różne produkty (Moszyński 1967, 241-243). Funkcje magazynowe można przypisać 14 obiektom z Nowej Wsi Wrocławskiej, które charakteryzują się owalnym lub kolistym kształtem w rzucie poziomym oraz mniej lub bardziej płaskim dnem (Ryc. 6-9). Otwory jam magazynowych musiały być pierwotnie zabezpieczane przed działaniem czynników atmosferycznych. Pozostałościami po zadaszaniu mogą być doły posłupowe odkryte w pobliżu obiektów 35 (dół posłupowy 36) oraz kompleksu jam 13-16 (doły posłupowe 17, 18, 19, 20, 22? i 25).

W obiektach 6, 35 oraz prawdopodobnie 15 i 16 wystąpiły ślady konstrukcji z materiałów organicznych. Wymienione obiekty należały jednocześnie do najgłębszych na stanowisku. Na spągach jam 15 i 16 wystąpiły fragmenty drewna i wikliny. Znacznie lepiej zachowane okładziny ścian wykonanych w technice plecionkowej odkryto w jamach 6 i 35. W centralnej części obiektu 6, na głębokości 0,65 m, odsłonięto fragment plecionki leżącej na płasko (na złożu wtórnym?), a poniżej były zachowane *in situ* 4 pionowo wbite końce kołków, na których wspierała się pierwotnie konstrukcja (Ryc. 6). Ścianę plecionkową, zachowaną miejscami do wysokości 20 cm, odkryto w obiekcie 35 (Ryc. 7, 8). Okalała ona szczelnie wnętrze jamy, w którym zachowały się ponadto fragmenty niewielkich szczap/dranic drewnianych.

W pozostałych obiektach o charakterze magazynowym nie stwierdzono śladów zabezpieczenia ścian, nawet w jamach wkopanych na podobną głębokość i głębszych. Jest to o tyle interesujące, że warunki geologiczne i hydrologiczne na całym stanowisku są zbliżone. Zabezpieczenie ścian nie musiało mieć więc związku z mało stabilnym piaszczysto-żwirowym podłożem, w które wkopano jamy. Na podkreślenie zasługuje fakt, że konstrukcje plecionkowe stwierdzono w obiektach, które dzieliła niewielka odległość: obiekty 15 i 16 wystąpiły obok siebie, w obrębie kompleksu jam na arze 31c, obiekt 6 około 8 m na północ, a obiekt 35 około 3 m na południowy wschód od wspomnianego kompleksu. Koncentracja obiektów ze śladami szalowania oraz ich odmiennosc konstrukcyjna może wskazywać na inną funkcję, odbiegającą od tej przypisywanej „typowym” jamom zasobowym. Niestety, wypełniska nie

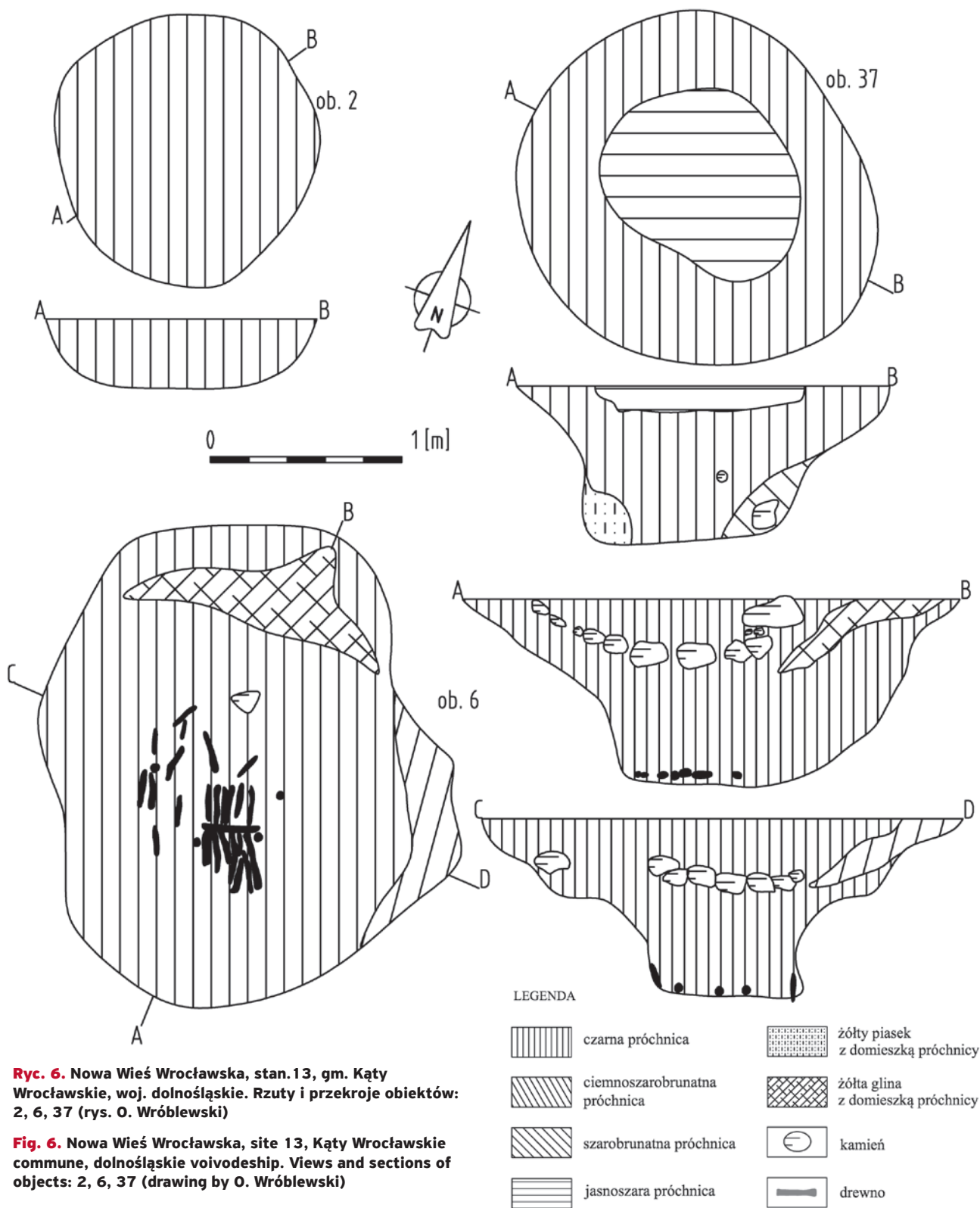
Ryc. 5. Nowa Wieś Wrocławska, stan.13, gm. Kąty Wrocławskie, woj. dolnośląskie. Rzut i przekrój obiektu 1 (rys. O. Wróblewski)

Fig. 5. Nowa Wieś Wrocławska, site 13, Kąty Wrocławskie commune, dolnośląskie voivodeship. A view and a section of the object 1 (drawing by O. Wróblewski)

dostarczyły żadnych znalezisk, które mogłyby rzucić nieco światła na to zagadnienie. Obiekty z konstrukcjami drewnianymi, szczególnie wykonanymi w technice plecionkowej, są niezmiernie rzadko odkrywane na osadach. Jamy z Nowej Wsi Wrocławskiej nawiązują pod względem konstrukcyjnym do rozpoznanych na stanowisku w Karczynie zbiorników do wstępnej obróbki lnu i konopi czy w Konarach do moczenia skór (Cofta-Broniewska, Koško 1982, 219, ryc. 86; Bednarczyk 1998, 77). Obiekt odkryte na badanej

osadzie należałoby zapewne interpretować jako rozżarzenie lub jamy garbarskie.

Obok obiektów sklasyfikowanych z dużym prawdopodobieństwem jako zasobowe występują również jamy, które można określić ogólnie jako osadnicze o nieokreślonej bliżej funkcji. Jest to liczna grupa, na którą składa się 14 obiektów ziemnych. W żadnym nie stwierdzono jakichkolwiek śladów wskazujących na ich produkcyjny charakter. Charakteryzowały się one znacznym zróżnicowaniem cech metrycznych – rzuty poziome od

Ryc. 6. Nowa Wieś Wrocławska, stan. 13, gm. Kąty Wrocławskie, woj. dolnośląskie. Rzuty i przekroje obiektów: 2, 6, 37 (rys. O. Wróblewski)

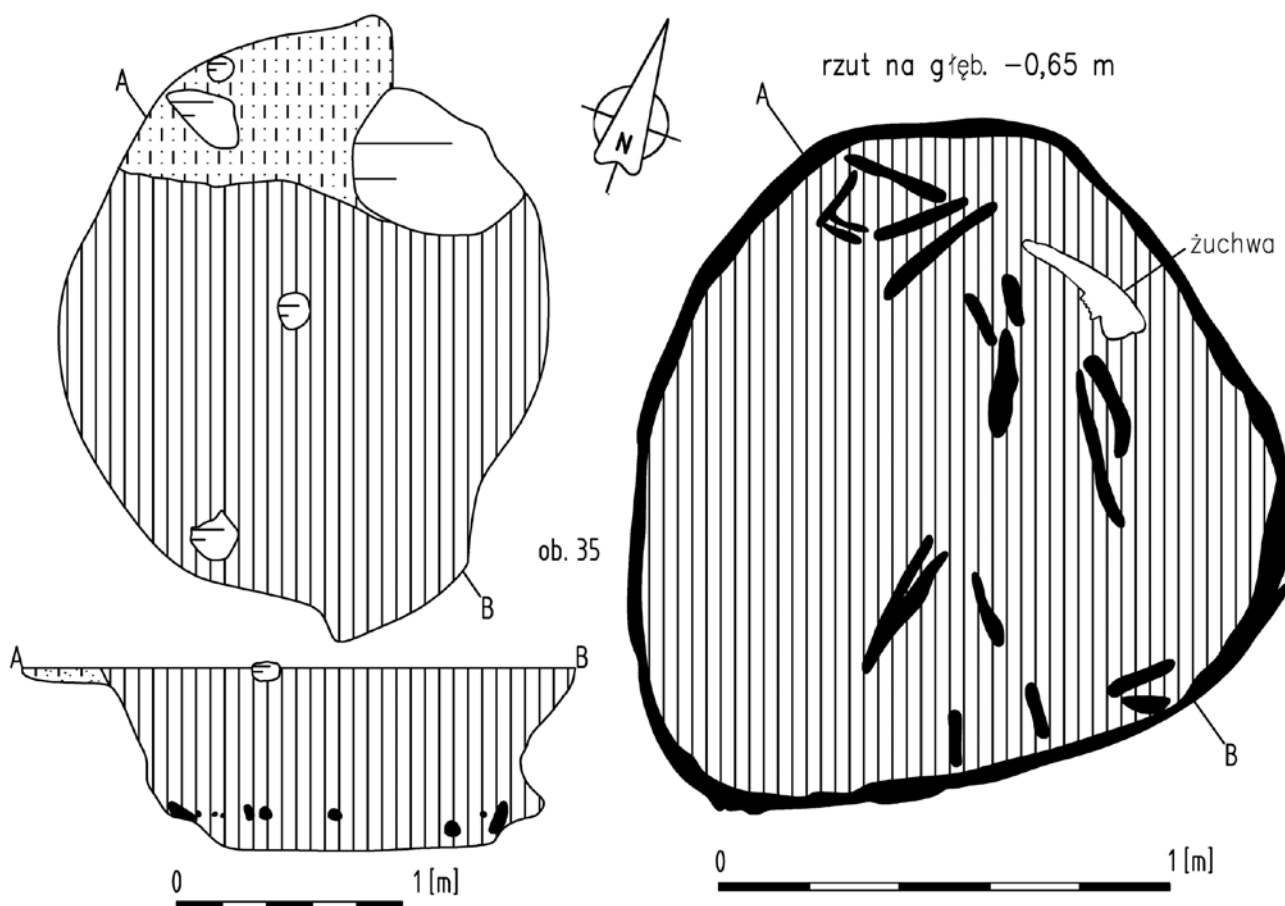
Fig. 6. Nowa Wieś Wrocławska, site 13, Kąty Wrocławskie commune, dolnośląskie voivodeship. Views and sections of objects: 2, 6, 37 (drawing by O. Wróblewski)

0,64 × 0,44 m do 2,7 × 2,62 m. Najczęściej były nieckowato zagłębione w calec na głębokość od 0,1 do 0,54 m.

Na stanowisku odkryto również 18 niewielkich jam w typie dołów postępujących. Wszystkie były owalne lub koliste w rzucie poziomym o wymiarach od 0,22 do 0,54 × 0,62 m i zachowanej głębokości 0,12-0,34 m. Jak już wspominałem powyżej, znaczna część stanowiła elementy nośne, na których wspierało się zadaszenia

jam. Pozostałe są śladami po urządzeniach związanych z rolnictwem, jak chociażby stogi i przeploty czy proste stelaże do skórowania i oprawiania zwierząt (Moszyński 1967, 210 i n.; Zimmermann 1991, 71 i n.).

Z eksploracji jam osadniczych i warstwy akumulacyjnej pozyskano łącznie 314 fragmentów ceramiki nacyniowej (w tym 33 fragmenty wylewów, 6 den oraz 3 ucha) i półfabrykat krążka wykonanego z brzuśca

Ryc. 7. Nowa Wieś Wrocławska, stan. 13, gm. Kąty Wrocławskie, woj. dolnośląskie. Rzuty i przekrój obiektu 35 (rys. O. Wróblewski)

Fig. 7. Nowa Wieś Wrocławska, site 13, Kąty Wrocławskie commune, dolnośląskie voivodeship. A view and a section of the object 35 (drawing by O. Wróblewski)

naczynia (Ryc. 10:3), a także fragment bransolety z brązu (Ryc. 11:10), fragment noża żelaznego (Ryc. 11:14), 1 artefakt kamienny, 18 grudek żużla dymarskiego oraz 568 ułamków kości zwierzęcych. Zbiór ceramiki jest zdominowany przez fragmenty naczyń o cechach typowych dla garncarstwa ludności kultury przeworskiej (99,04%). Śladowo reprezentowane są zabytki ceramiczne z późnego średniowiecza (0,64%) i z okresu nowożytnego (0,32%).

W analizowanym zespole ceramicznym fragmenty zawierające wylewy z partiami brzuśców, a więc umożliwiające przynajmniej częściową rekonstrukcję formy, stanowiły 26% całości zbioru, brzuśce – 48%, wylewy – 22% i partie przydenne – 4%.

Pozyskane fragmenty ceramiki pochodzą z przynajmniej 64 różnych naczyń glinianych. Wszystkie były lepiące wyłącznie ręcznie, w technice ugniatania pierścieniowo-taśmowej lub pierścieniowo-wałeczkowej. W masie garncarskiej odnotowano wyłącznie domieszkę mineralną w postaci piasku oraz tłuczni białego

i różowego. We wszystkich fragmentach ceramicznych stwierdzono obecność łyszczyków, o granulacji bardzo drobnej, a w wielu pojedynczych dużych fragmentów blaszek muskowitu. W ceramice przeważa domieszka średnia (1-2 mm), przy stosunkowo dużym udziale domieszki drobnej (<1 mm) i sporadycznie grubej (>2 mm). Drobne frakcje schudzającego piasku dodawane były głównie do masy garncarskiej użytej do wytwarzania gładkiej ceramiki cienko- i średniościennej.

Analizując grubość ścianek fragmentów ceramiki naczyniowej, wydzielono 3 ogólnie przyjęte grupy: ceramikę cienkościenną (do 5 mm), średniościnną (od 6 do 9 mm) oraz grubościenną (> 1 cm). Jest to kryterium podziału mało precyzyjne, gdyż naturalną cechą naczyń ręcznie lepionych jest zróżnicowanie grubości ścian wynikające z położenia analizowanego fragmentu w tektonice naczynia, formę, którą nadaje się zasobnikowi czy chociażby umiejętności garncarza. Uwzględniając jednak wyżej wymienione kryterium, stwierdzono, iż najliczniej reprezentowane są fragmenty ceramiki średniościennej (55%), a w dalszej kolejności grubo- i cienkościenniej (34% i 11%).

W zbiorze pozyskanej ceramiki dominują powierzchnie zewnętrzne o zabarwieniu jednolitym, rzadziej dwubarwne i sporadycznie plamiste. Nie oddaje to jednak pierwotnych barw naczyń, gdyż zrekonstruowane

Ryc. 8. Nowa Wieś Wrocławska, stan. 13, gm. Kąty Wrocławskie, woj. dolnośląskie. Plecionka drewniana zachowana w partii spągowej obiektu 35 (fot. O. Wróblewski)

Fig. 8. Nowa Wieś Wrocławska, site 13, Kąty Wrocławskie commune, dolnośląskie voivodeship. A wooden braid preserved in the thill part of the object 35 (photo by O. Wróblewski)

Ryc. 9. Nowa Wieś Wrocławska, stan. 13, gm. Kąty Wrocławskie, woj. dolnośląskie. Przekrój obiektu 45 (fot. O. Wróblewski)

Fig. 9. Nowa Wieś Wrocławska, site 13, Kąty Wrocławskie commune, dolnośląskie voivodeship. A section of the object 45 (photo by O. Wróblewski)

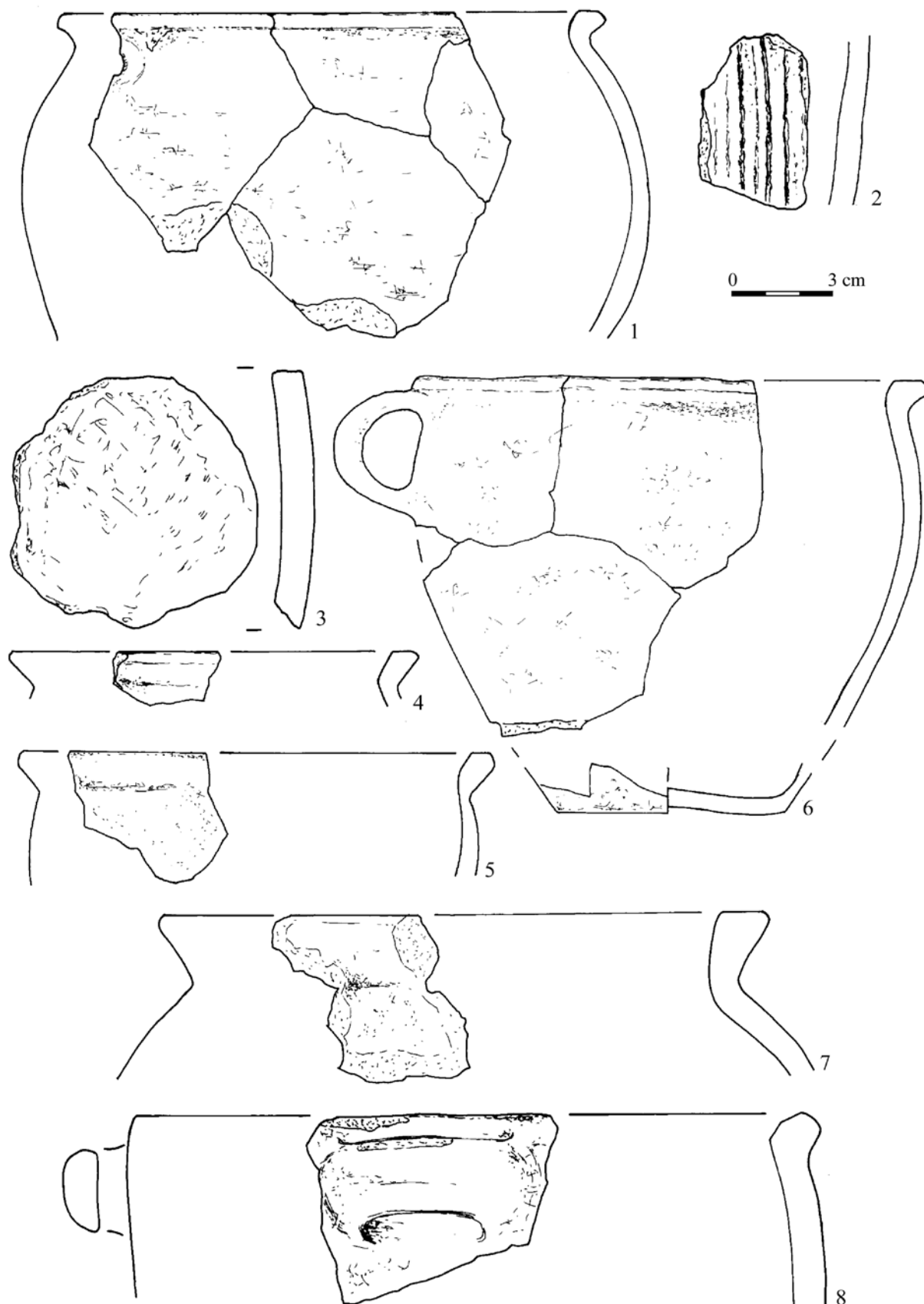
większe fragmenty są najczęściej dwubarwne lub plamiste. Barwami dominującymi są odcienie szarości i czerni, mniej licznie występują czerepy kremowe, ceglaste i brązowe.

Powierzchnie zewnętrzne i wewnętrzne naczyń były poddawane różnym zabiegom, które miały wpływ na fakturę i stopień wyrównania ścianek. Dominującą grupę stanowią naczynia o wyrównanych, gładkich powierzchniach. Stwierdzono ślady wygładzania palcami oraz stosowania twardego narzędzia. Nieliczne fragmenty noszą ślady charakterystycznego dla ceramiki „stołowej” czernienia i wyświecania powierzchni. Obok naczyń gładkich często występują formy o szorstkich powierzchniach. Ostatnim sposobem wykończenia powierzchni w omawianym zbiorze ceramiki było chropowacenie, którego dokonywano poprzez naniesienie (obmazanie lub obrzucenie) na podsuszane już ścianki

naczynia powłoki z mniej spójnej masy garncarskiej, najczęściej z większą ilością domieszki mineralnej. Na fragmentach kilku naczyń stwierdzono powłokę w typie ziarnisto-żyłkowym (marmurkowy) i ziarnistym.

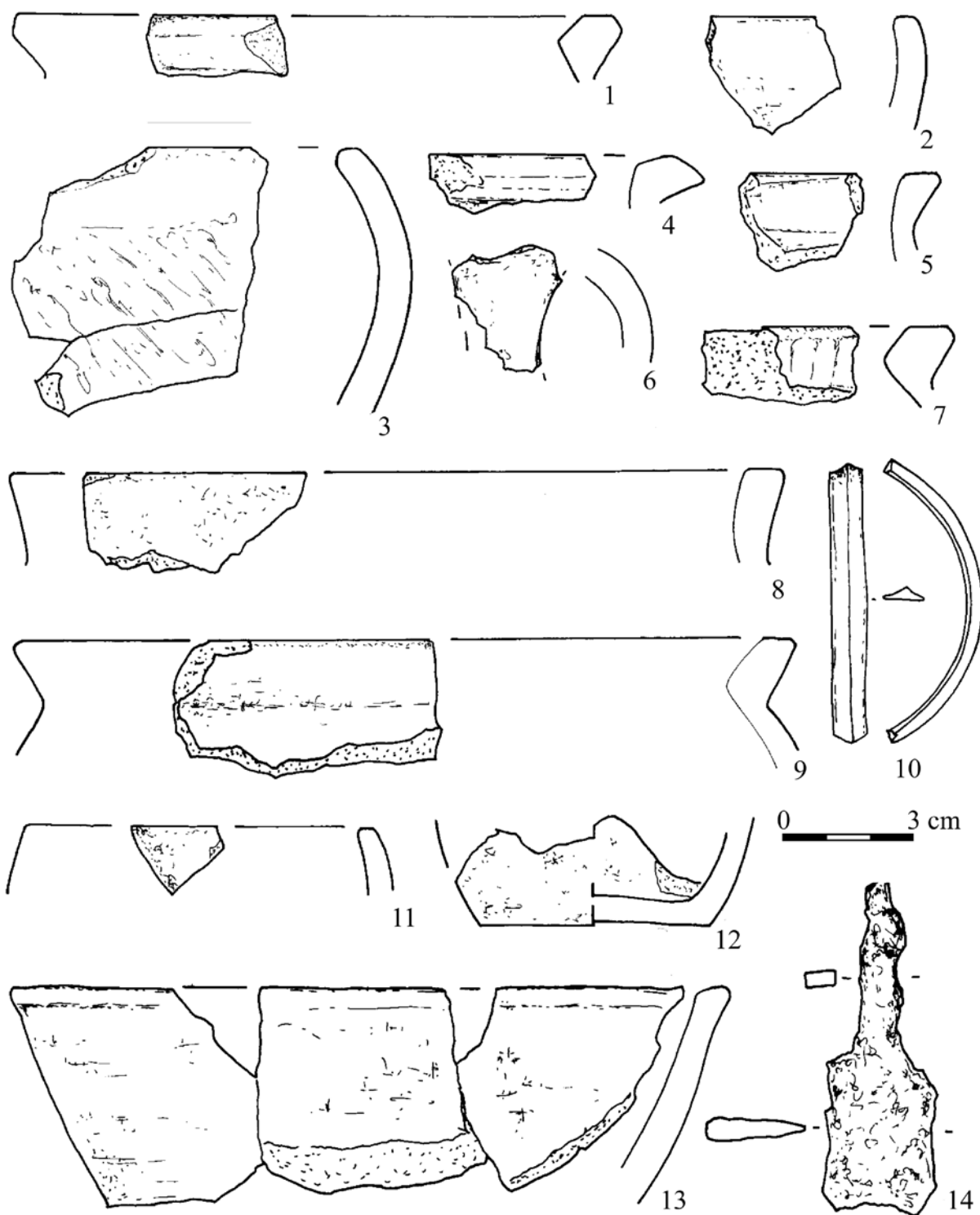
Naczynia zdobione stanowią niewielki odsetek ceramiki. W zasadzie o pewnym ornamentacie intencjonalnym można mówić w przypadku brzuśca zdobionego gęstym pionowym ornamentem „grzebykowym” o regularnych, głęboko rytych liniach (Ryc. 10:2). Źródłem inspiracji takiego ornamentowania naczyń kultury przeworskiej doszukiwano się w zdobnictwie celtyckim (Maciałowicz 2006, 316 – tam dalsza literatura).

Zespół pozyskany z opisywanego stanowiska ma typowe dla ceramiki osadowej „mankamenty” (silne rozdrobnienie i zniszczenie powierzchni), które utrudniają przeprowadzenie analizy funkcjonalno-typologicznej. Uwzględniając te ograniczenia, wydzielono na

Ryc. 10. Nowa Wieś Wrocławska, stan. 13, gm. Kąty Wrocławskie, woj. dolnośląskie. Wybór zabytków kultury przeworskiej: (1, 2) obiekt 5; (3) ar 30c – warstwa akumulacyjna; (4) obiekt 16; (5) obiekt 7; (6) obiekt 6; (7) obiekt 9; (8) ar 31c – warstwa akumulacyjna. (1-8) glina (rys. K. Gorek)

Fig. 10. Nowa Wieś Wrocławska, site 13, Kąty Wrocławskie commune, dolnośląskie voivodeship. A selection of monuments of the Przeworsk culture: (1, 2) object 5; (3) are 30c – a deposit layer; (4) object 16; (5) object 7; (6) object 6; (7) object 9; (8) are 31c – a deposit layer. (1-8) clay (drawing by K. Gorek)

Ryc. 11. Nowa Wieś Wrocławska, stan. 13, gm. Kąty Wrocławskie, woj. dolnośląskie. Wybór zabytków kultury przeworskiej z obiektu 1: (1-9, 11-13) glina; (10) brąz; (14) żelazo (rys. K. Gorek)

Fig. 11. Nowa Wieś Wrocławska, site 13, Kąty Wrocławskie commune, dolnośląskie voivodeship. A selection of monuments of the Przeworsk culture from the object 1: (1-9, 11-13) clay; (10) bronze; (14) iron (drawing by K. Gorek)

podstawie cech formalno-typologicznych trzy grupy: I – garnki i naczynia garnkowate, II – misy, III – kubki. Analizowany zbiór ceramiki wyróżnia się znacznym udziałem form o mocno pogrubionych i fasetowanych

wylewach (Ryc. 10:I, 4-8; II:I, 4, 5, 7, 9). Fasetowany był również fragment iksowatego ucha (Ryc. 10:6).

Garnki i naczynia garnkowate charakteryzują się wychyloną na zewnątrz krawędzią przechodzącą bezpośrednio w łagodnie zaokrąglony brzusiec (Ryc. 10:I, 7). Ich powierzchnie były starannie wygładzone. Wylewy wyróżniało silne zgrubienie i ostre, jedno- lub dwupłaszczyznowe fasetowanie krawędzi od zewnątrz – wariant b w klasyfikacji T. Dąbrowskiej (1973, 499; 1988, 15; 1997, 101).

Formy o takiej tektonice i proporcjach nawiązują do wydzielonych na cmentarzysku w Ciecierzynie garnków z wyodrębnionym brzegiem typu II-A-5 lub mogą być korelowane z wyróżnionymi przez T. Dąbrowską wariantami a i b grupy VI – naczyń baniastych i typu VII.1 – odmiany naczyń o zaokrąglonym profilu, które datowane są generalnie na fazy A1-A2 młodszego okresu przedrzymskiego (Dąbrowska 1973, 500; Martyniak *et al.* 1997, 60).

Najliczniejszą grupę reprezentują naczynia określone funkcjonalnie jako kubki. Są to formy szeroko-otworowe, o średnicy wylewu równej lub mniejszej od wysokości i zaopatrzone najczęściej, chociaż nie zawsze, w ucho. W analizowanym zbiorze bardzo wyraźne jest ich zróżnicowanie metryczne.

Jednym z lepiej zachowanych kubków z Nowej Wsi Wrocławskiej jest egzemplarz z obiektu 6, o wychylnym, szerokim, płaskim brzegu i ostro 3-krotnie fasetowanym wylewie (Ryc. 10:6). Naczynie ma wałeczkowato uformowane ucho o górnym przyczepie umieszczonym tuż pod wylewem oraz dolnym mocowanym powyżej maksymalnej wydętości brzuśca. Nawiązuje do typu I.A.1 z Ciecierzyna i wydzielonego w Karczewcu typu I.4, których występowanie przypada na fazy A1-A2 młodszego okresu przedrzymskiego (Dąbrowska 1973, 500; 1997, 102; Martyniak *et al.* 1997, 59; Grajewski, Woźniak 2000, 300; Maciałowicz 2006, 309).

Znaleziskiem luźnym z warstwy akumulacyjnej jest doniczkowaty kubek zaopatrzony w poziome ucho (Ryc. 10:8). Naczynie o szorstkiej powierzchni zachowało się jedynie w postaci fragmentu brzuśca i wylewu. Ucho jest taśmowate, dosyć szerokie – 2,1 cm, a wylew naczynia odchylony i przynajmniej 1-krotnie fasetowany od wewnątrz. Umieszczanie tuż pod wylewem poziomych uch jest cechą rzadko spotykaną, charakterystyczną dla ceramiki kultury przeworskiej z najstarszych faz jej rozwoju (Dąbrowska 1988, 28).

Za misę można uznać większy fragment naczynia, które ma nieznacznie pogrubiony, delikatnie ścięty wewnątrz wylew (Ryc. 11:13). W materiale ceramicznym wystąpił także fragment naczynia, najprawdopodobniej misy, o niepogrubionym, zachylonym do wnętrza wylewie (Ryc. 11:3).

Z wypełnisk obiektów oraz z warstwy akumulacyjnej pozyskano stosunkowo liczny zbiór kości i zębów zwierzęcych (568 fragmentów, w tym 554 z obiektów). Spośród 568 fragmentów określono przynależność gatunkową 284 z nich, czyli 50% całości materiału kostnego. Wyniki analizy gatunkowej przedstawiają się następująco: bydło 76%, owca-koza 10%, świnia 6%, koń

5%, pies 3% (Krupska 2010). W zbiorze reprezentowane są kości ze wszystkich partii szkieletu. Duży udział procentowy mają zęby oraz kości czaszki, co wskazuje na znaczny udział w konsumpcji także mniej atrakcyjnych części zwierząt. Wśród kości bydła oznaczono w 2 przypadkach także młode sztuki (cielęta). Z uzyskanego dla Nowej Wsi Wrocławskiej zestawienia procentowego wynika, że wśród najczęściej konsumowanych zwierząt znajdowało się bydło. Przewaga kości bydła w materiałach osteologicznych odkrywanych na stanowiskach środkowoeuropejskiego barbaricum jest zjawiskiem typowym (Wielowiejski 1981, 381; Leube 2009, 46 i n.).

Podczas badań pozyskano dowody wskazujące na prowadzenie na osadzie działalności metalurgicznej. Z wypełniska obiektu 15 pochodzi 18 fragmentów silnie skorodowanego żuźla.

Materiał ceramiczny ze stanowiska 13 w Nowej Wsi Wrocławskiej posiada cechy technologiczne, a przede wszystkim stylistyczne typowe dla kultury przeworskiej z jej przedrzymskiej fazy rozwoju. Obecność silnie wychylonych na zewnątrz, pogrubionych i ostro fasetowanych wylewów oraz iksowate ucho jest cechą charakterystyczną dla I i II fazy (Dąbrowska 1988, 28). Niektóre formy naczyń wydzielone w pozyskanym zbiorze znajdują analogie w dobrze datowanych zespołach grobowych. Chronologię osady można więc bez wątplenia umieścić w ramach najstarszego etapu rozwoju kultury przeworskiej na Dolnym Śląsku przypadającego na fazy A1-A2 młodszego okresu przedrzymskiego. Na możliwość zawężenia datowania materiałów z opisywanej osady zdaje się wskazywać fragment kubka z poziomym uchem. Mocowane poziomo, taśmowate uszka uznawane są przez T. Dąbrowską za element charakterystyczny dla ceramiki I fazy rozwoju kultury przeworskiej, a w północnej Wielkopolsce za cechę dystynktywną dla tzw. zespołów protoprezworskich o cechach właściwych zarówno kulturze przeworskiej, jak i znajdujących analogie w kręgu jastorfskim (Dąbrowska 1988, 28; Bednarczyk, Sujecka 2004, 414).

W Nowej Wsi Wrocławskiej 13 można wyróżnić w zasadzie 1 fazę osadniczą związaną z zasiedleniem tego miejsca w młodszym okresie przedrzymskim. Z istniejącą osadą ludności kultury przeworskiej można z dużym prawdopodobieństwem łączyć także pozostałe obiekty, a przynajmniej większość, o nieokreślonej artefaktualnie chronologii. Analiza kontekstu topograficznego i geomorfologicznego oraz rozmieszczenia jam osadniczych pozwala uznać przebadany fragment stanowiska za peryferię osady zlokalizowanej na północny zachód od założonego wykopu.

Bibliografia

- Baron J. 2005. *Przestrzenna organizacja osad ludności kultury łużyckiej. Przykład stanowiska Polwicy na Śląsku* (= Archeologiczne Zeszyty Autostradowe Instytutu Archeologii i Etnologii PAN 4). Wrocław.
- Baron J., Domański G. 2005. *Archeologiczne badania powierzchniowe i sondażowe na trasie przebiegu autostradowej obwodnicy Wrocławia. Ocena zagrożeń dla dóbr kultury* (nie publikowane opracowanie w archiwum IAE PAN we Wrocławiu). Wrocław.
- Bednarczyk J. 1998. *Życie codzienne w okresie rzymskim*. W: M. Chłodnicki, L. Krzyżaniak (red.), *Gazociąg pełen skarbów archeologicznych. Katalog wystawy*. Poznań, 73-98.
- Bednarczyk J., Sujeczka A. 2004. *Młodszy okres przedrzymski i rzymski*. W: J. Bednarczyk, A. Koško (red.), *Od długiego domu najstarszych rolników do dworu staropolskiego. Wyniki badań archeologicznych na trasach gazociągów Mogilno-Wrocławek i Mogilno-Wydartowo*. Poznań, 399-454.
- Błazejewski A. 2002. *Relikty osady kultury przeworskiej na stan. 6 w miejscowości Przedmoście, gm. Środa Śląska, woj. dolnośląskie*. *Archaeologia Silesiae* 1, 101-122.
- Cofta-Broniewska A., Koško A. 1982. *Historia pierwotna społeczeństw Kujaw*. Warszawa-Poznań.
- Dąbrowska T. 1973. *Cmentarzysko kultury przeworskiej w Karczewcu, pow. Węgrów*. *Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne* 2, 383-531.
- Dąbrowska T. 1988. *Wczesne fazy kultury przeworskiej. Chronologia – zasięg – powiązania*. Warszawa.
- Dąbrowska T. 1997. *Kamieńczyk. Ein Gräberfeld der Przeworsk-Kultur in Ostmasowien* (= *Monumenta Archaeologica Barbarica* 3). Kraków.
- Domański G. 1996. *Sprawozdanie z badań powierzchniowych na trasie autostradowej obwodnicy Wrocławia* (nie publikowane opracowanie w archiwum IAE PAN we Wrocławiu). Wrocław.
- Godłowski K. 1969. *Kultura przeworska na Górnym Śląsku*. Katowice-Kraków.
- Grajewski L., Woźniak Z. 2000. *Cmentarzysko wczesno-przeworskie ze Stradowa, pow. Kazimierza Wielka*. *Sprawozdania Archeologiczne* 52, 231-327.
- Kondracki J. 1994. *Geografia Polski. Mezoregiony fizycznogeograficzne*. Warszawa.
- Krupska A. 2010. *Ekspertyza archeozoologiczna kości ze stanowiska Nowa Wieś Wrocławska 13 (AZP 81-27/19, nr 9 na A8), gm. Kąty Wrocławskie, pow. wrocławski, woj. dolnośląskie* (nie publikowane opracowanie w archiwum IAE PAN we Wrocławiu). Wrocław.
- Leube A. 2009. *Studien zu Wirtschaft und Siedlung bei den germanischen Stämmen im nördlichen Mitteleuropa während des 1. bis 5./6. Jahrhunderts n. Chr.* (= *Römisch-germanische Forschungen* 64). Mainz am Rhein.
- Maciałowicz A. 2006. *Cmentarzysko kultury przeworskiej z młodszego okresu przedrzymskiego w Suchodole, pow. sochaczewski*. *Wiadomości Archeologiczne* 58, 283-370.
- Martyniak G., Pastwiński R., Pazda S. 1997. *Cmentarzysko kultury przeworskiej w Ciecierzynie, gmina Byczyna, woj. opolskie*. Wrocław.
- Michalski J. 1983. *Zagadnienia systematyzacji i interpretacji obiektów nieruchomych (ze studiów nad osadami otwartymi kultury łużyckiej)*. *Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne* 5, 135-195.
- Michałowski A. 2011. *Budownictwo kultury przeworskiej*. Poznań.
- Miśkiewicz J. 1968. *Kultura łużycka w dorzeczu Pilicy i środkowej Wisły*. *Materiały Starożytne* 11, 129-208.
- Moszyński K. 1967. *Kultura ludowa Słowian 1*. Warszawa.
- Sadowski K. 2010. *Geomorfologia i budowa geologiczna otoczenia stanowiska Nowa Wieś Wrocławska 13 (AZP 81-27/19, nr 9 na A8), gm. Kąty Wrocławskie, pow. wrocławski, woj. dolnośląskie* (nie publikowane opracowanie w archiwum IAE PAN we Wrocławiu). Wrocław.
- Siciński W. 1996. *Wstępne wyniki badań osady ludności kultury przeworskiej w Zadowicach na stan. 1A, woj. kaliskie*. *Sprawozdania Archeologiczne* 48, 135-151.
- Walczak W. 1970. *Obszar przedsudecki. Dolny Śląsk, cz. II*. Warszawa.
- Wielowiejski J. 1981. *Kultura przeworska. Późny okres lateński i okres rzymski*. W: J. Wielowiejski (red.), *Prahistoria ziem polskich V*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 315-335, 380-382.
- Zimmermann W. H. 1991. *Ernteburgung in Rutenberg und Diemen aus archäologischer und volkskundlicher Sicht*. *Néprajzi Értésítő* 71-73, 71-104.

Summary

Leszek Żygadło

Nowa Wieś Wroclawska 13 – research on a settlement from the late pre-Roman period on the ring-road of Wrocław

Nowa Wieś Wroclawska is a village situated in the dolnośląskie voivodeship, in the Kąty Wroclawskie commune. The site 13 (AZP 81-27/19) is situated approx. 0.8 km south-east of the last buildings of the village, near one of the upper seepage spring areas of the Kasina stream. According to the physiogeographical division of Poland, the area of research is situated in the Kącka Plain – a microregion separated within the Wrocław Plain.

The site was discovered in 1996 during surface research carried out along the planned course of the future ring-road of Wrocław and verified with a favourable result during a surface & survey reconnaissance in 2005.

Rescue research was carried out at the site by the Rescue Research Team of the Institute of Archaeology and Ethnology of the Polish Academy of Sciences, Wrocław Branch. Field works managed by dr T. Kendelewicz were carried out in the period from 17 April till 21 July 2007. 2 excavations were prepared in investment separation lines. In the course of these works, the area of 53.40 ares was examined, as a result of which 49 non-movable archaeological objects were documented and explored.

Traces of primeval settlement were found only in the southern part of the excavation I (ares 26-32). Settlement hollows were evidently concentrated within ares 29-30b-c, 31b-d, 32c-d in a 10 m wide strip oriented along the North West – South East axis.

The functional interpretation of objects was based primarily on the analysis of morphometric features and on additional information about the content of their fills. After the analysis of the aforementioned criteria, the following categories of

building relics were separated: a sunk building, storage hollows, settlement hollows with an unspecified function, post-holes and probably flex-mills or tannery pits.

As a result of the exploration, a set of ceramic ware consisting of 314 fragments of ceramic vessels was obtained. Almost all parts of the analysed set are fractions of vessels (311 fragments – 99.04%) with typical features of the pottery of the population of the Przeworsk culture from the late pre-Roman period. Apart from that, there are very few ceramic monuments dating back to the Late Middle Ages (2 fragments – 0.64%) and to the modern period (1 fragment – 0.32%).

In most of the cases, the state of preservation of ceramic ware made it impossible to reconstruct the original appearance of containers, with only few successful attempts to reconstruct at least a part of the original form and to classify vessels in a certain functional group. In consideration of these limitations, 3 groups were separated on the basis of formal & typological features: I – pots and potlike vessels, II – bowls, III – cups. Among discovered fragments of rims, vessels with a faceted edge are predominant elements.

There is actually one settlement phase connected with the settlement of this place in the late pre-Roman period that can be distinguished at the site concerned. It is also highly probable that the remaining objects with an artefactually unspecified chronology, or at least a majority of them, are connected with the existing settlement of the population of the Przeworsk culture. The analysis of the topographical and geomorphological context and the layout of objects suggests that the examined fragment of the site can be regarded as the periphery of a settlement located north-west of the prepared excavation.

In the light of the acquired set of ceramic ware, the chronology of the settlement can undoubtedly be associated with the oldest stage of development of the Przeworsk culture in Lower Silesia, which falls on A1-A2 phases of the late pre-Roman period.

■